

BAYBURT/HART'TA ŞEYH EŞREF İSYANI'NA DAİR OSMANLI ARŞİV BELGELERİ¹

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK*

Öz

Anadolu'da Millî Mücadele'nin başladığı sıralarda Bayburt'un Hart nahiyesinde Ekim-Aralık 1919 tarihleri arasında küçük bir çekişme ile başlayıp gittikçe büyüyen, sonunda ölümlere yol açan bir Şeyh Eşref isyanı meydana gelmiştir. Vatanın işgaliyle birçok yerde isyanın çıktığı çok zor günlerde çıkmış bu isyan kısa sürede bastırılıp şeyh de öldürülmüştür. Hart'ta yaşayan Eşref adlı bir şeyhin tarikatı çevrede yayılıp bazı söylentiler zuhur edince dikkatler buraya yönelmiştir. Nahiye yapılan bir düğünde jandarmalarla şeyh ve müritleri arasında birtakım sataşma ve kışkırtıcı davranışların olması üzerine ortam gerilmiş, şeyh hakkında soruşturma açılmak istenmiş, ama kendisi buna karşı çıkarak nahiyeden kaçmış ve bunun üzerine de olaylar tırmanmıştır. Şeyh hakkında kendisini mehdi ilan edip Millî Mücadele'ye karşı halkı kışkırttığına dair söylentiler yayılmıştır. Şeyh Eşref hakkında ilk girişim Erzurum Valiliği'nce başlatılmış ve bu şeyhin kökeni, mesleği, mezhebi, müritlerinin kimliği ve faaliyetleri hakkında bilgi sorulup oluşturulan bir kurula şeyh de davet edilmiş, ama o bu daveti reddetmiştir. Bu olayda Erzurum Vilayeti'nin bu olaya sert müdahale eden görevlileri eleştirmesi dikkat çekici olup, buna göre olayın büyümesinde büyük ölçüde jandarmanın sert tutumu rol oynamış gözükmektedir. Hart'a gönderilen askerlerin hıyileyle esir alınması da bir başka durumdur. Ayrıca görevlilerin basiretsizliği ve olayın gereksiz yere büyüldüğü de belgelerde dile getirilmektedir. Bir isyan olup olmadığı da tartışılan bu olayda 24 Aralık 1919'da Hart'ı kuşatan kuvvetler duruma hâkim olup şeyh vurularak veya evine isabet eden top mermisiyle havaya uçarak ölmüş, bu durum karşısında müritler de teslim olmuşlardır. Bu makalede bu olayla ilgili olarak Osmanlı Arşivlerinde bulunan belgeler dikkatlere sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bayburt, Hart, Şeyh Eşrefi Ayaklanma.

Ottoman Archive Documents on Uprising of Sheikh Ashraf in Bayburt/Hart

Abstract

In Anatolia at the time of the start of National Struggle between October-December 1919 Bayburt township Hart crash was occurred mortal an uprising Sheikh Ashraf. When the homeland was occupied and out of the rebellion in various places, where there were a lot of hard times, this uprising rebellion was suppressed and the sheikh was killed. As one of the sects named Ashraf living in Hart spread in the vicinity causing rumors, then the attentions were drawn to there. At a wedding held in the township in stretched environment, between gendarmes and the sheikh and his disciples on mutual lack of provocative words and behavior, sheiks opened an investigation, but he fled from Hart has come out against it; whereupon events climbed. About sheikh himself Mahdi declared and against the national struggle the provoked people rumors spread. The first attempt on Sheikh Ashraf started by Erzurum Governor and the sheikhs of the origin, profession, sect, followers were asked information about their identity and activities. Sheikh was not going the commission which was established to interrogating of himself. In this case, Erzurum Governorship officials have criticized the harsh intervention in this event. To a large extent in the growth of the event tough stance of the gendarmerie and other officers played a role. The soldiers that sent to Hart taken captive by fraud is another case. In addition, the short sightedness of officials and unnecessarily were raised at the event are expressed in the documents. In addition, the short sightedness of officials unduly magnified of the event and that was expressed in the documents. The end, forces of surrounding the Ankara been dominated by situation; sheikh shot dead or blown up by artillery shells that hit home is. In this case the relevant documents in this article are presented to the attention of the Ottoman Archives.

Keywords: Bayburt, Hart, Sheikh Ashraf, Uprising.

1 Bu makale, 28-30 Mayıs 2014 tarihlerinde Bayburt'ta düzenlenen "Tarih ve Kültürü ile XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş şeklidir.

* Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi meliacik63@kku.edu.tr

Giriş

Anadolu'da Millî Mücadele'nin ilk safhalarında Bayburt'ta başlangıcı birkaç ay önceye giden, ancak bilfiil 26 Ekim 19-29 Aralık 1919 tarihleri arasında cereyan eden ve daha ziyade Hart Olayı olarak bilinen bir Şeyh Eşref ayaklanması meydana gelmiştir. Vatanın işgaliyle art arda ayaklanmaların çıktığı çok zor bir ortamda oluşup devleti de bir süre meşgul eden bu ayaklanma genel olarak şeyh-mürit organizasyonu içinde gelişip kısa sürede başka etkenlerin de eklenmesiyle büyümüşse de kolayca bastırılmıştır. Bu olay, Bayburt'a 20 kilometre uzaklıkta yeni adı Aydıntepe olan Hart'ta gerçekleşmiştir. Hart'ta yaşayan ve kendisinden meczûbâne hareketler çıktığı rivayet edilen Eşref adlı birisinin lideri olduğu tarikat zamanla çevrede yayılıp bu şeyh hakkında birtakım iddia ve rivayetler dolaşmaya başlayınca kendisi hakkında soruşturma açılmak istenmiş, şeyh ise kendisi için açılan bu soruşturmayı ve oluşturulan heyeti tanımayarak ifade vermeye gitmemiş, bunun üzerine istenmeyen olaylar çıkmıştır. Kendisini mehdi ilan edip Millî Mücadele'ye karşı halkı kıskırttığı yolunda rivayetler dolaşan Şeyh Eşref hakkında ilk girişim Erzurum valiliğince başlatılarak Bayburt kaymakamlığına bu şeyhin kökeni, mesleği, mezhebi, müritlerinin kimliği ve faaliyetleri hakkında bilgi sorulmuş, kaymakamlık da ilçe müftüsünün başkanlığında bir kurul oluşturup şeyhi kurula davet etmiş, ancak şeyh bu daveti reddetmiştir. Bir süre sonra şeyh ve müritlerinin ayaklanma içinde olduğuna dair duyumlar alınmış ve 6 Aralık 1919'da 50-60 kişilik bir müfreze Hart'a gönderilmiş, ancak askerler bir hileyle esir alınmıştır. Arka arkaya gelişen olaylardan sonra nihayet Hart'ı kuşatan kuvvetler duruma hâkim olmuş ve 29 Aralık 1919'da şeyh, evine isabet eden bir top mermisiyle havaya uçarak, bir rivayete göre de vurularak ölmüş, bu durumu gören müritler de teslim olmuşlardır. Bu olayla ilgili olarak Osmanlı arşivlerinde bulunan belgeler 11-29 Aralık 1919 tarihleri arasında düzenlenmiş ve olayın bizzat içinde yer almış görevlilerce yazılmıştır. Bu belgelere dayanarak Hart olayının iç yüzünü araştıran popüler düzeyde bir çalışma yapılmıştır.** Bizim bu çalışmamızda olaya ait arşiv belgeleri analitik ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenip değerlendirilmektedir. Olaya ait söz konusu arşiv belgelerinde:

“Erzurum'da asayişin örfi idare ilanını gerektirecek derecede bozulmadığı ve Şeyh Eşref meselesinin divan-ı harb-i örfide görülmesinin uygun olacağı, Bayburd'da örfi idare tesis edilmesi.”

“Şeyh Eşrefle görüşmek üzere Kafkas Ordusu Kumandanı Miralay Rüşdü Bey'in, kumandasındaki dütenli Kuva-i Milliye ile Bayburd'a ulaştığı.”

“Bayburd'un Hart nahiyesinde ortaya çıkan Şeyh Eşref hadisesi ile ilgili kurulan komisyonun tahkikat ve değerlendirmesi.”

“Bayburd'un Hart nahiyesinde mehdilik iddiasıyla karışıklık çıkaran ve devlet aleyhinde kıyam hareketine girişen Şeyh Eşref'in adamlarından Sürmeneli İsmail Çebioğlu Aziz'in sorgulanıp, gerek görülürse Trabzon vilayet merkezinde alıkonacağı.”

** Süleyman Atmaca, Hart Vakası ve Şeyh Eşref Olayının İç yüzü I,II, Bayburt Postası, 10 Nisan, 12 Haziran 2012.

“Şeyh Eşref’in aklı yerinde olmayıp bazı hareketlerinin görmezlikten gelinmesi gerekirken mahallî hükümet tarafından cezalandırılma cihetine gidildiğinden, meselenin af yoluyla halledilmesi gerektiği.”

“Maktul Şeyh Eşref meselesine adı karışanlar hakkında hükümetçe tahkikat ve takibat yapılabilmesi için meselenin Adliye’ye devr edilmesi.”

şeklinde bilgiler vardır. Konuyla ilgili arşiv belgeleri Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî’nde yer almakta olup kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

1. 12 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:1 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Hart nahiyesinde bir mezheb-i cedid icad eden Şeyh Eşref ile avenesi hakkında Erzurum vilayeti telgrafı. (Erzurum)

2. 13 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:16 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Emniyet ve asayişin şâyân-ı şükrân bir sûrette olduğu, ancak söz konusu Şeyh Eşref meselesinin baş ağrıttığı, bunun da oradan geçildiğinde halledilerek neticesinin bildirileceği hakkında Ferik Fevzi’nin telgrafı. (Erzurum)

3. 13 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:22 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Şeyh Eşref ile görüşmek üzere Kafkas Ordusu Kumandanı Miralay Rüşdü Bey kumandasında mürettep Kuvâ-yı Milliye ile Bayburd’a ulaştığına dair Erzurum vilayeti telgrafı. (Erzurum)

4. 17 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:67 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Bayburd’un Hart nahiyesinde ortaya çıkan Şeyh Eşref hadisesi ile ilgili oluşturulan komisyonun tahkikat ve değerlendirmesi. (Erzurum)

5. 20 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:86 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Mehdinin zuhur ettiğine dair Şeyh Eşref imzasıyla dolaştırılan bildirimler ve şeyhin Sürmene’de nüfuzlu müridi Aziz Ağa’nın yanına geleceğinden bahisle bu şahsın vilayet merkezine çağırılması hakkında. (Trabzon)

6. 30/Ra/1338/23 Aralık 1919. Dosya No:105 Gömlek No:158 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Şeyh Eşref’in aklı yerinde olmayıp bazı hareketlerinin görmezlikten gelinmesi gerekirken mahallî hükümet tarafından cezalandırılma cihetine gidildiğinden, meselenin af yoluyla halledilmesi gerektiğine dair Kalem-i Mahsus’dan Trabzon Valiliği’ne çekilen telgraf.

7. 24 Aralık 1335 Dosya No:655 Gömlek No:23 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Bayburd’un Hart nahiyesinde mehdilik iddiasıyla karışıklık ve devlet aleyhinde kıyam hareketine girişen Şeyh Eşref’in adamlarından olan Sürmeneli İsmail Çebi-oğlu Aziz’in sorgulanıp, gerek görülürse Trabzon vilayet merkezinde alıkonacağı. (Trabzon)

8. 27 Aralık 1335 Dosya No:655 Gömlek No:47 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Şeyh Eşref'e nasihat kâr etmeyip artık askeri tedbirlerin uygulanmasına tevessül olunacağına dair Erzurum vilayeti telgrafı. (Erzurum)

9. 29 Aralık 1335 Dosya No:655 Gömlek No:73 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Şeyh Eşref ile rüfekâsından bazılarının ölü ve diğer kısmının da diri olarak derdest edildiğine ve müsademe hakkında tafsilata dair Erzurum vilayeti telgrafı. (Erzurum)

10. 27/R /1338 (Hicri) Dosya No:106 Gömlek No:89 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Maktul Şeyh Eşref meselesine adı karışanlar hakkında hükümetçe tahkikat ve takibat yapılabilmesi için meselenin Adliye'ye devredilmesine dair Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti'nden Erzurum Valiliği'ne çekilen telgraf.

Yukarıdaki belgelerden 1, 4, 5. sıradakiler ayrıntı, izahat ve kapsam bakımından olayı ayrıntılı biçimde ortaya koyduğundan aşağıda analitik biçimde incelenecektir.

Belgelerin Değerlendirilmesi

1. Erzurum Valisi Reşid'in Dâhiliye Nezâretine çektiği telgrafnâme: (12 Aralık 1335/1919)

1. Bu dosyadaki belgelerde Hart nâhiyesinde safdilleri başına toplayarak yeni bir mezheb kurup karışıklığa sebep olan Şeyh Eşref ile avenesi hakkındaki muameleler anlatılmıştır.
2. Önce Bayburt kaymakamlığına bu şeyhin kökeni, meslek ve mezhebi, müritlerinin kimlik ve miktarı, ne gibi telkinlerde bulunduğu, hükûmet işlerini ne şekilde engellediği sorulmuş, Hart nahiyesi müdürlüğünden gelen telgrafnamede ise Müslümanlar arasında tefrika çıkaran Şeyh Eşref hakkında fetvâ makamının herhangi bir araştırma yapmadığı bildirilmiştir.
3. Bayburt'ta kaza müftüsünün başkanlığında hocalardan oluşan bir heyet kurulup araştırmaya başlanmış, ama Şeyh Eşref hükûmetin dinsiz ve subayların kâfir olduğundan bahisle heyete gelip ifade vermemiştir.
4. Hart'ta müritler silahlı isyan hâlinde olduğundan olayın fâilleriyle şeyhin merkeze celbi için destek olarak gönderilen elli kişilik müfrezeye Hart'ta yirmi kadar silahlı kişi tarafından silâh sıkılmış, merkez kazaya gitmesi istenen Şeyh Eşref buna uymamış, Hart'ın kuzey sırtlarında otuz kadar silahlı kişi mevki almış, bunların yakalanıp şeyhle birlikte kaza merkezine sevkleri istenmiştir.
5. Erzurum valisi, Bayburt kaymakam vekiline: "Etrafımızın düşmanla çevrili olduğu böyle nazik bir zamanda insanlar arasında dostluk kurmak gerekirken eski bir tebligatı ipucu bilerek hakkında yakalama yazısı çık-

mamış bir şeyh hakkında Müslüman ahali arasında kardeşlik bağını kırarak derecede takibat yapılmasına teessüfler ederim. Huzuru bozacak davranışlara meydan verilmeksizin mesele kanun dairesinde halledilsin” demiştir.

6. Alay kumandanı Binbaşı Nuri Bey ve müftü efendiyle birlikte Şeyh Eşref'in evine gidilip olayda işi tırmandıranların belirlenmesi, müftü efendi tarafından izahı istenecek hususların açığa çıkartılması, toplanmış silahlı ahali varsa gerekli öğütlerle boş yere kan akıtılmasına meydan verilmeden hemen dağıtılması Erzurum valisince istenmiştir.
7. Bayburt kaymakam vekili, meselenin güzelce halli için Hart'a ulaşarak gerekli öğütlerle silahlı kişilerin ve askerî müfrezenin mevzilerinden geri alındığını, asayiş sağlandıktan sonra bizzat görüşülmek istenen Şeyh Eşref'in bir tarafa savuştuğunu, meçhul kişilerce atılan kurşunlardan 16 yaşında bir çocuğun yaralanması dışında bir vukuat olmadığını bildirmiştir.
8. Şeyh Eşref'in, kendisiyle görüşmeye gelecek heyeti beklemeden meçhul bir yere savuşmuş olduğu, kaymakam vekiliyle 28. alay kumandan vekili Nuri Bey'in müşterek şifrelerinde de tekiden belirtilmiştir.
9. Meselenin büyütülmeden güzelce halledilebileceği bildirilmişken mevki kumandanlığınca istenilen bir bölük askerin daha Hart'a gönderildiği, ancak alay kumandanıyla kaymakam vekilinin jandarma ve askerlerin Hart'ta şeyhle avenesi tarafından esir edildikleri, gönderilen müfrezenin Kirzi köyünde bulunduğu, Kirzi-i süflâda bulunan tabur kumandanı Tahsin Bey'in gösterdiği acil lüzum üzerine jandarma mevcudundan on iki piyade ve üç süvarinin oraya gönderildiği, 28. alay kumandan vekili Nuri Bey'in şehit ve diğerlerinin sağ olduğu, asilerce ikinci bölüğün esir olarak Hart'a gönderildiği, iki neferin Kirzi köyünde yaralı bulunduğu, çarpışmalarda sevk edilen biri Hart'ta ve diğeri Kirzi köyünde iki müfrezenin esir olduğu, asilerin şehre bir buçuk saat mesafede bulunup şehre taarruzları muhtemel ve az miktardaki askerî kuvvetle müdafaanın şüpheli bulunduğu, ahalinin galeyanda olduğu bildirilmiş ve kâfi miktarda kuvvetin süratle gönderilmesi istenmiştir.
10. Erzurum valiliğince, çok üzücü görülen bu durum karşısında, köy ahalisinden asilere söz anlatacakların birleşerek meselenin vehametini ve neticesinin kendileri için hüsrân getireceğinin anlatılması istenmiş, gerekli kuvvetin muhtelif yerlerden hareket ettirildiği, Bayburt kaymakamlık vekâletinin Cevdet Bey'in uhdesine verildiği ve bu olayın lokal olmaktan çıkmasına meydan verilmeden bir an önce yatıştırılması gerektiği bildirilmiştir.

4. Şeyh Eşref olayını araştıran komisyonun Dâhiliye Nezâretine raporu: 17 Aralık 1335.

1. Şeyh Eşref olayını Erzurum'dan gelen merkez kadısı ile merkez savcısı ve Bayburt'taki fırka kumandanı ve diğer iki kişiden oluşan komisyon tahkike başlamış ve hadisenin çıkış şekli hakkında birçok farklı rivayetin bulunduğu görülmüştür.
2. Komisyon bizzat Şeyh Eşref'le görüşerek meseleye kaynağından vakıf olmak istemiş ve merkez kadısı Hurşid Efendi bu amaçla Hart'a gitmiştir. Oraya gidenlerin şeyh tarafından rehin alındığı söylendiğinden kendisi gece yarısına kadar gelmeyince onun da şeyh ve müritlerince alıkonulduğu kanaatine ulaşılmıştır.
3. Olayın çıkış şekli hakkındaki rivayetler arasında akla en uygun geleni şudur: Aklen zayıf ve meczup birisi olarak tanıtılan şeyh, müftü tarafından yapılacak sorgulama davetine gelmeyince tekrar celbi için jandarmaya bilgi verilmiştir. O sırada Hart nâhiyesinde evlenen jandarmalardan birisinin düğününde şeyhin tekkesi önünde davul ve zurna çalınmış, bazı ulema kıyafetli kişiler de ısrıyatta bulunmuşlar, şeyhle müritleri bundan rahatsız olarak engellemeye çalışıp bazı sert ifadeler kullanmışlar, oradaki jandarmalarla kumandan Salih Efendi de buna kırılarak şeyh ve müritlerine karşı sert hareketler yapmışlar, bu ise müritleri daha da kızdırarak haddi aşan hareketlere yol açmıştır.
4. Jandarma kumandanı kaza merkezinden yardım isteyince bir müfreze sevk edilmiş, basiretsizce olan böyle bir hareket ise durumu büsbütün karıştırıp giden askerler silahları alınarak orada alıkonulmuşlar, bu ise olayın sebeplerinin layığıyla anlaşılmasına yol açmıştır. Silah teslimi askerce gerekli tertibat alınmadığından iki üç asker de ölmüştür.
5. Heyetin kanaatine göre, olayların ilk safhası tamamen şeyhin lehinde olup kaza, nahiye, hükümet, zabitler ve askeriyenin bu konudaki hareketleri basiretsizcedir.
6. Askerî sevkiyat ile onu izleyen ölüm olaylarının olduğu sonraki safha ise zahiren şeyhin aleyhinde ise de şeyh ile müritlerinin canlarını tehlikede görüp nefsi müdafaaya çalışmaları ve giden kişileri rehin tutmaları olaydan dolayı oluşan korkudan nefsi kurtarmaya yönelik bir ihtiyatî tedbir olmalıdır. Çünkü işin içinde yabancı telkini veya teşkilât-ı milliye gibi sebepler olmadığından şeyhle avenesi bir siyasî vaka çıkarmak fikriyle hareket etmiş olamazlar.

7. Bu hadise üzerine şeyhin müritleri çoğalmış, hatta eşkıyalığı meslek edinmiş Sürmene ahalisinden çoğunun ona katılmaya meylettikleri söylenmektedir. Bu kaza ve çevresinde sıkça şekavet eden Sürmene eşkıyası vaktiyle takip edilmediğinden bu olaydan istifade edebileceği tabiidir. Şeyhin hâdisesi ile eşkıyanın eski ve yeni vukuatı ayrılarak öncelikli cebrî tedbirler alındığı takdirde asayişin kısmen sağlanacağı açıktır. Yarım tedbirlerden eşkıyanın yüz bulup hükûmeti hiçe sayacağından hareketle bu hadisenin askerî müdahaleyle halledilmesini isteyenler varsa da kanaatimizce ortadaki durum buna asla müsait olmayıp şeyhin bu gibi vakaları yapamayacak kadar aciz bulunması sebebiyle meseleyi silah kuvvetiyle halletmek birçok şerhlin can endişesiyle şeyhe katılmasına yol açabilir. Toplu bir sevkîyatla ezilmeleri şübhesiz ise de Müslümanlar arasında bu gibi ölümlerin hâl-i hâzırda iç ve dışta oluşturacağı tesirin şiddeti bu konuda af yolunun tek çâre olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla burada tarafsız heyetçe yapılacak tahkikatta şeyh ile avenesinin vukuatı hakkında verilecek izahat alınmadıkça yapılacak muamele vicdanı rahatlatmayacaktır.
10. Şeyhin, rehine olarak alıkoymuş askerlerle silahların teslimi için kendisiyle arkadaşlarına teminat verilmesi şartını koştuğu ve bu teminatın ecneblerce onaylanması lüzumunu ileri sürdüğü anlaşıldığından, bunun ardında birtakım şerhlerin iblisçe aldatmalarının bulunduğu ihtimali ortaya çıkmaktadır. Alınacak tedbirler acilen uygulanmalıdır.

5. Trabzon valisinin Şeyh Eşref'in Sürmene'deki müridinin merkeze celbine dair telgrafnamesi: 20 Aralık 1335.

1. Hart'ta Şeyh Eşref adında bir şahsın mehdilik iddiasıyla devlet aleyhinde ayaklandığı ve üzerine gönderilen askerî kuvveti pusuya düşürüp kumandanı şehit ve bir miktar askeri de esir ettiği rivayeti Trabzon ve çevresinde de dolaşmaya başlamıştır.
2. Sürmene'ye bağlı birkaç köyde şeyhin müritlerince dağıtılan Şeyh Eşref imzâlı bildirgelerde, mehdinin zuhur ettiği ve Müslümanların hemen onu etrafına toplanması gerektiği yazılmış, müridlerin de artık mehdinin zuhur ettiğini, hükûmetin de Şeyh Eşref'e geçtiğini söyledikleri bildirilmiştir.
3. Şeyhin, Bayburt'ta göreceği baskıyla mahallini ter kedip Sürmene'deki adamlarından İsmail Cebioğlu Aziz adlı şahsın yanına geleceği düşünülerek bu şahsı vilayete çağırılmıştır.
4. Mesele çok dikkat çekici bulunarak bu konuda Erzurum vilayetince bir bilgi verilmemesi eleştirilip, bu vilâyetten duruma dair bilgi sorulmuştur.

Belgelerin Özetleri

1. 12 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:1 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Olayın safhaları ve olayla ilgili yazışmalar rapor edilmiştir.

Erzurum Valiliğinden Dâhiliye Nezâretine Telgrafnâme.

Hart Nâhiyesinde safdilleri başına toplayarak yeni bir mezheb icat eden, nahiyede daimî bir karışıklığa teşebbüs ederek hükûmet icraâtına engel olan ve faaliyetlerine engel olunmazsa ileride bir gaile çıkarabileceği düşünülen Şeyh Eşref ile bazı avenesi hakkında yapılacak muamele 6 Ağustos 1335 (1919) târihinde Bayburt kaymakamlığından sorulmuş; bu Şeyh'in Hart'ın aslı sakinlerinden olup olmadığı meslek ve mezhebi, müritlerinin kimlik ve miktarı, kimlere ne gibi etkili telkinatatta bulunduğu ve hükûmet işlerini nasıl engellediğinin süratle araştırılarak neticesinin ve şeyhin hükûmet için nasıl bir gaile çıkaracağı hakkındaki görüş ve kanaatin bildirilmesi de 17 Ağustos tarihli şifre ile cevaben aynı kaymakamlıktan istenmişti. Son olarak Hart Nahiyesi eski müdürü Hakkı imzasıyla vilayete çekilen telgrafnamede İslamiyet'e aykırı hareket edip Müslümanlar arasında tefrika çıkaran Şeyh Eşref hakkında araştırma yapılması Meşihat'tan fetvâ makâmına bildirilmişse de herhangi bir araştırma yapılmadığından bahisle gereğinin yapılması istenmiştir. Bu sebeple söz konusu telgrafname kopyasının alınarak daha önceden çekilen 17 Ağustos 1335 tarihli telgrafnâme üzerine yapılması gereken tahkikat sonucunun bildirilmesi 26 Teşrin-i Evvel 1335 tarihli şifre ile kaymakamlığa yazılmıştır. Bayburt Kaymakamlığı vekâletinden alınan 6 Kânûn-ı Evvel 1335 tarihli şifrede kaza müftüsünün başkanlığında hocalardan oluşan bir heyet kurulup araştırmaya başlandığı, Şeyh Eşref'in merkeze celbi hakkında müftü tarafından verilen yazı kendisine tebliğ edildiği hâlde hükûmetin dinsiz ve subayların hepsinin şeriata riâyetsiz kâfirler olduğundan bahisle bu emre uymadığı, müritlerin silahlı isyan hâlinde olduklarının Hart müdürîyetinden bildirildiği, olayın fâilleriyle Şeyh Efendinin merkeze celbi için jandarma kuvvetinin yetersizliğinden dolayı askeriyeden bir subay kumandasında elli kişilik bir müfreze istendiği, aynı vekâletten çekilen 7 Kânûn-ı Evvel 1335 tarihli telgrafnâmede ise gönderilen müfrezenin Hart'ın gerekli noktalarını işgali esnasında yirmi kadar meğhul şahsın üzerlerine silâh sıkıp kaçtıkları, merkez kazaya gitmesi Şeyh Eşref Efendi'ye tebliğ edildiğinde buna uymadığı, Hart'ın kuzey sırtlarında otuz kadar silahlı şahsın mevki aldıkları ve gereğinde silâh kullanacaklarının Hart müdürîyetinden bildirildiği, hükûmete karşı silahlı mevki alan bu şahısların şiddetle izlenip yakalanmaları ve şeyhle birlikte kaza merkezine sevklerinin de kumandanlığa yazıldığından bahisle telgraf başında vilâyetin yazısının beklendiği bildirilmiş olduğundan; etrafımızın düşmanla çevrili olduğu böyle nazik bir zamanda insanlar arasında dostluğu temin etmek gerekirken öncelere ait bir tebligatı ipucu tutarak hakkında yakalama yazısı çıkmayan şeyh hakkında Müslüman ahali arasında kardeşlik bağını kıracak derecede takibat yapılmasına teessüfler ettiğimi ve sükûneti bozacak davranışlara meydan verilmeksizin meselenin kanun dairesinde halliyle neticesini beklediğimi cevaben

aynı zaman ve tarihte adı geçen vekile telgrafname ile bildirdim. Bunu müteakiben de 15. Kolordu kumandanlığından Bayburt kumandanlığına yazıldığı üzere hemen alay kumandanı Binbaşı Nuri Bey'le ve gerekirse müftü efendiyle birlikte Şeyh Eşref Efendi'nin evine gidilerek durumun araştırılıp işi istenmeyen noktaya vardırırların ortaya çıkarılması ve müftü efendi tarafından izahı istenecek hususların orada açığa çıkartılması, toplanmış silahlı ahali varsa gerekli öğütler ve isabetli tedbirlerle boş yere kan akıtılmasına asla meydan verilmeden hemen dağıtılması ve neticesinin de müşterek raporla her iki makama bildirilmesini tebliğ ettim. Meselenin güzelce halli konusunda Hart nâhiyesine doğru hareket ettiğine dair 7-8 Kânûn-ı Evvel 1335 tarihinde Bayburt kaymakam vekilinden cevap aldım ve daha sonra da kaymakam vekili Şükrü Efendi'den alınan 8 Kânûn-ı Evvel 1335 tarihli şifrede Hart'a ulaşılarak gerekli öğütlerle silahlı kişilerin ve askerî müfrezenin mevzilerinden geri alındığı, asayiş temin edildikten sonra bizzat Şeyh Eşref ile görüşmek istenilmişse de şeyhin Erzurum'a gideceğini bildirerek evinden çıkıp bir tarafa kaçtığı, silahlı olarak hükûmete karşı mevki alan meçhul şahıslarca atılan kurşunlardan on altı yaşlarında Hartlı Yusuf oğlu Refik'in sol kolundan yaralanmasından başka vukuat olmadığı, adı geçen vekille 28. alay kumandan vekili Nuri Bey'in müştereken yazdıkları 8 Kânûn-ı Evvel 1335 tarihli şifrede de Hart hadisesinin güzelce halli için bizzat kendisiyle görüşmek üzere nahiye merkezine bir heyetin geleceği Şeyh Eşref'e tebliğ edilmesine rağmen şeyhin heyeti beklemeden meçhul bir yere savuştuğu, şeyhin ailesince Erzurum'a gittiği söylene de güvenilemediği, yapılan takibatta köyden çıktığı anlaşılacakla beraber nereye gittiğinin henüz bilinemediği, bununla birlikte meselenin büyütülmeden güzelce halledilebileceği bildirilmişken Bayburt kaymakamlığı vekâletinden aldığım 9 Kânûn-ı Evvel 1335 tarihli şifrelerde Hart'ta bulunan alay kumandanının emriyle mevki kumandanlığınca istenilen bir bölük askerinin daha Hart'a gönderildiği ve telefon hattının bozukluğu ve gönderilen jandarmanın dönmemesinden dolayı herhangi bir malumat alınmadığı, alay kumandanıyla kaymakam vekilinin jandarma ve askerlerin Hart'ta şeyhle avenesi tarafından esir edildikleri ve gönderilen müfrezenin de Kirzi köyünde bulunduğu gelen bir jandarma tarafından ihbar olunduğu, Kirzi-i süflâda bulunan tabur kumandanı Tahsin Bey'in gösterdiği acil lüzum üzerine jandarma mevcudundan on iki piyade ve üç süvarinin onun yanına gönderildiği ve istihbarata göre 28. alay kumandan vekili Nuri Bey'in şehit ve diğerlerinin sağ olduğu, yine bu vekilden alınan 10 Kânûn-ı Evvel 1335 tarihli iki telgrafnamede geceleyin hareket ettirilen on neferin döndüğü, keşif için gönderilen iki süvarinin Hınzevrek köyüne giderek yaptıkları tahkikatta asilerce ikinci bölüğün esir olarak Hart'a gönderildiği, iki neferin Kirzi köyünde yaralı bulunduğu, Hartlı şeyh ve avenesi tarafından vuku bulan çarpışmalarda sevkedilen biri Hart'ta ve diğeri Kirzi köyünde iki müfrezenin esir olduğu, asilerin şehre bir buçuk saat mesafede bulunup şehre taarruzları muhtemel ve cüzi miktardaki askerî kuvvetle müdâfaanın şüpheli bulunduğu, ahalinin son derece galeyanda olduğu bildirilerek en kısa yoldan kâfi miktarda kuvvetin süratle gönderilmesi istenildiğinden bu hâl tamamen üzüntü verici olup köy ahalisinden onlara söz anlatacakların

birleşerek meselenin vehametini ve neticesinin haklarında hüsrânı gerektireceğinin anlatılması ve gereken kuvvet muhtelif yerlerden hareket ettirildiği gibi buradan da yeterli miktarda askerî kuvvetin fırka kumandanı Miralay Rüşdî Bey'in kumandasında gönderildiği, vilâyet jandarma tabur kumandanı Binbaşı Cevdet Bey'in bugün yeterli kuvvetle hareket ettiği kaymakam vekaletine yazılmakla beraber kaymakamlık vekaleti de Cevdet Bey'in uhdesine verilerek yerel idarî işlerin güzelce yürütülmesine ve aynı zamanda askeriye ile birlikte gerekli tedbirlerin alınması ve olayın mevziî bir şekilden çıkmasına meydan verilmeksizin bir an evvel yatıştırılması sebeplerinin temini Cevdet Bey'e bildirilmiş olduğu ve netîcesinin pey-der-pey bildirileceği. 10-11 Kânûn-ı Evvel 1335. Erzurum Vâlisi Reşîd

4. Şeyh Eşref hadisesi ile ilgili kurulan komisyonun 17 Aralık 1335 tarihli raporu Dâhiliye Nezâretine. (Mahreci: Bayburt)

Erzurum'dan çekilen telgrafnamede arzedildiği üzere, dün Şeyh Eşref hadisesini tahkik için Bayburda geldik. Tahkikat için vilayetten gelen merkez kadısı ile merkez savcısı ve Bayburt'taki fırka kumandanı ve diğer iki kişiden oluşan bir komisyon tahkikata başlamış ve hadisenin çıkış şekli hakkında birçok farklı rivayet olmasından dolayı bizzat Şeyh Eşref'le görüşerek meseleye kaynağından vakıf olunması heyetimizce de uygun görülerek merkez kadısı Hurşid Efendi bu sabah Hart nahiyesi merkezine gitmiştir. Şimdiye kadar oraya gidenlerin Şeyh tarafından rehin alındığı iddia edilip nihayet akşam ezanına kadar dönmediği takdirde kendisinin de şeyh tarafından alıkonulduğunun bilinmesi ve ona göre tedbir düşünülmesi gerekeceği aramızda kararlaştırıldığından, kendisi gece yarısına kadar gelmediğinden onun da diğerleri gibi şeyh ve daha doğrusu müritleri tarafından alıkonulduğu anlaşılmış oluyor. Birçok farklı rivayet arasında akıl ve mantığa en yakın olanı şeyhin akli tam olmayıp meczup ve ihtiyaten mecnunca bazı hareketlere giriştiği ve müftü tarafından sorgulanması konusundaki davete uymaması üzerine tekrar celbi lüzumu jandarmaya bildirildiğinde Hart nâhiyesinde evlenen jandarmalardan birisinin düğününde şeyhin tekkesi önünde davul ve zurna çalınmasına ve bazı ulema kıyafetli kişilerin de işriyatta bulunmalarına şeyhle müritlerinin canı sıkılarak neyh-i ani'l-münker kabinden bazı sert ifadelerde bulunmaları oradaki jandarmalarla kumandanları Salih Efendi'nin kırılmalarına sebep olup şeyh ve müritlerine karşı bazı had bildirici hareketlere girişmiş olmaları müritleri kızdırarak haddi aşmayı gerektirmiş ve jandarma kumandanının kaza merkezinden yardım istemesi üzerine bir müfreze sevk edilip bu şekilde basiretsiz bir hareket ise durumu büsbütün karıştırmış ve giden askerlerin silahları alınarak orada alıkonulmaları sebepleri layıkıyla ortaya koyamamıştır. Büyük ihtimalle askerce gerekli tertibat alınmadığından silah teslimi olmuş ve bu esnada maalesef iki üç asker ölmüştür. Kanaatimizce olayların ilk safhası tamamen şeyhin lehinde olup kaza, nahiye, hükûmet, zabitler ve askeriyenin bu konudaki hareketleri basiretli olmaktan uzaktır. Askerî sevkîyat ile onu izleyen ölüm hadisesinin olduğu sonraki safha ise zahiren şeyhin aleyhinde görülmekteyse de şeyh ile müritlerinin

hayatlarını tehlikede görerek nefsi müdafaaya başlamış olmaları ve bilahere giden kişileri rehin tutmaları hadiseden dolayı oluşması tabîi olan korku ve dehşetten mütevellid ve nefsi kurtarmaya yönelik bir ihtiyatî tedbir gibi görünüyor. Çünkü işin içinde yabancı telkinleri veya teşkilât-ı milliye gibi sebeplerin bulunmaması şeyhle avenesinin bir siyasî vaka çıkarmak fikriyle hareket etmediklerini düşündürüyor. Bu hadise üzerine şeyhin müritleri çoğalıp hatta eşkıyalıktan başka bir şey düşünmeyen Sürmene kazası ahalisinden çoğunun ona katılmaya meylettikleri söyleniyor. Yağmayı sanat edinen birçok şerlinin şu hâlden istifadeye çalışmaları tabîi ise de sık sık bu kaza ve havalisinde eşkıyalık yapan Sürmene eşkıyasınca çıkarılan münferit vakaların vaktiyle takip edilmemesinin bunun aslî sebebi olduğu açıktır. Hâlen şeyhin hâdisesi ile eşkıyanın eski ve yeni vukuatı ayrılarak öncelikli cebrî tedbirler alındığı takdirde asayişin kısmen temin edileceği açıktır. Gerçi askerî kuvvetin müdahalesi hâlinde hükûmetin ezici gücünün sağlanacağı ve yarım tedbirlerle hareket edildiği takdirde eşkıyanın yüz bularak hükûmeti hiçe sayacağı gibi mahzurların def'i noktasından bu hadisenin silah kuvvetiyle halledilip şeyh ile avenesinin iyice korkutulması gereğine kâni olanlar varsa da kanaatimizce ortadaki durum buralarını bu şekilde düşünüp uygulamaya asla müsait olmayıp Şeyh Eşref'in zaten mecnun derecesinde meczup ve bu gibi vakaları yapamayacak derecede aciz bulunduğu söylendiğinden meselenin silah kuvvetiyle halline kalkmak da birçok şerlinin can endişesinden dolayı şeyhin avenesine katılacağı tabîidir. Toplu bir sevkiyat hâlinde ezilmelerinde şüphe edilemezse de Müslümanlar arasında bu gibi ölümlerin hâl-i hâzırda iç ve dışta oluşturacağı tesirin şiddeti bu konuda af yolunun yegâne çâre olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla burada tarafsız heyetçe yapılacak tahkikatta şeyh ile müritleri ve avenesinin vukuatının mahiyet hakkında verilecek izahat alınmadıkça yapılacak muamele vicdanı rahatlatmayacaktır. Mahalline en son giden tahkik memuru Kadı Hurşid Efendi orada alıkonulduğundan olayın bitmesi için iki şıktan birisi derhal yapılmalı, kanaatimizce de ilk şık olan af yolunun tercihi maslahatça uygun görülmektedir. Şeyhin, rehine olarak alıkoyduğu askerlerle silahların teslimi için kendisiyle arkadaşlarına teminat verilmesi şartını koştuğu ve bir rivayete göre bu teminatın ecnebilerce onaylanması lüzumunu ileri sürdüğü anlaşılmakta olup şeyhin anlatılan hâline göre bunun ardında birtakım şerhlerin iblisçe aldatmalarının bulunduğu ihtimali ortaya çıkmış olduğundan alınacak tedbirlerin acilen uygulanması gerekmekteyse de ahvale göre gereğinin icrası görüşlerinize bağlıdır.

16-17 Aralık 1335

Dârü'l-hikme a'zâsından: Mustafa Tevfik / Mahkeme-i Temyîz a'zâsından: Ca'fer İlhâmî /

Ferîk: Fevzî

5. Şeyh Eşref'in Sürmene'deki müridi Aziz Ağa'nın yanına geleceğinden bahisle bu şahsın vilayete çağrılmasına dair Trabzon valisinin 20 Aralık 1335 tarihli telgrafnamesi.

Dâhiliye Nezâretine

Bayburt'un Hart nâhiyesinde Şeyh Eşref adında bir şahsın mehdilik iddiasına düşerek devlet aleyhinde ayaklandığı ve üzerine gönderilen askerî kuvveti pusuya düşürüp kumandanı şehit ve bir miktar askeri de esir ettiği yolunda buralarda bir rivayet dolaşmaya başladı. Sürmene kaymakamlığından verilen gizli bilgide ise Şeyh Eşref'in daveti üzerine bu kazaya bağlı birkaç köyde bulunan müritlerince dağıtılan ve bazılarında mehdî-i muntazır ibaresi de bulunan Şeyh Eşref imzâlı beyannamelerde: "İşte mehdi zuhur etti, Müslümanlar hemen koşmalıdır, münafıkların boynu vurulacaktır, işiden işitmeyene haber versin, sonra mazeret kabul olunmaz." yazısının bulunduğu söylenmiş ve müridlerin, atık mehdi zuhur etti, padişah kalmamıştır, hükümet Şeyh Eşref'e geçmiştir gibi sözler söylediklerinin anlaşıldığı bildirilmiştir. Şeyhin, Bayburt'ta göreceği baskıdan mahallini terke mecbur kalarak Sürmene'deki adamlarından İsmail Cebioğlu Aziz adlı şahsın yanına geleceği muhakkak olduğundan bu şahsın şimdiden vilayet merkezine celbi gerekmiş ve Maçka'da da aynı şuyuatın çıktığı anlaşılmıştır. Meselenin vilayet çevresine akseden şu şekli çok dikkat çekici olup, oysa bu konuda şimdiye kadar Erzurum vilayetince tarafıma bir bilgi verilmediğinden durum ve alınan tedbirler hakkında bu vilâyetten malumat istenmiş ve şeyhin nüfuzlu mensuplarından olduğu bildirilen Azîz Ağanın da kendisinden bilgi alınmak ve gerekirse alıkonulmak üzere vilayet merkezine çağrılmıştır.

Fî 20 Kânûn-ı Evvel 35 Trabzon Vâlisi Haydar

Belgeler

1. 12 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:1 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Müstacel. Gâyet aceledir.

Dâhiliye Nezâretine Telgrafnâme.

İstanbul Telgraf Müdüriyeti Sevk Me'mûrluğu 11.12.335) Mahreci: Erzurum. Nr.2.

Hart Nâhiyesinde sâf-dilânı başına toplayarak bir mezheb-i cedîd icâd eden ve nâhiyede dâ'imî bir menba'-ı şûriş u nifâka teşebbüs etmek sûretiyle icrâ'ât-ı hükûmete mûmâna'atı görülen ve tezvîrât ve iğfâlâta kat'î muhâlefet edilmediği takdirde ileride bir gâ'ile ihdâs etmesi melhûz bulunan Şeyh Eşref ile ba'zı 'avenesi haklarında olunacak mu'âmele 6 Ağustos 35 târîhinde Bayburd Kaymakamlığından bâ-tahrîrât sorulması üzerine bu Şeyh Hart'ın sekene-i asliyyesinden midir, ne gibi bir meslek ve mezhebe sâlikdir müridânı kimlerden ve kaç kişiden 'ibâretdir, kimlere ne gibi telkînât ve tezvîrâtda bulunmuş, bu hâl ne gibi te'essür hâsıl eylemiştir, icrâ'ât-ı hükûmeti ne sûretle mûmâna'at ediyor, bu cihetlerin müsâra'aten tahkîk etdirilerek netîcesinin mûmâ ileyhin âsâyîş-i hükûmet için ne sûretle gâ'ile ihdâs edeceği hakkın-

daki hissiyyât ve kanâ'atin inbâsı 17 Ağustos târîhli şifre ile cevâben mezkûr kaymakamlığa bildirilmiş ve ahîren Hart Nahiyesi müdür-i sâbıkı Hakkı imzâsıyla vilâyete keşide edilen telgrafnâmede dîn-i mübin-i Ahmedî hilâfına hareket eden ve İslâmlar arasına tefrika ihdâsına sebep veren Şeyh Eşref hakkında tahkîkât icrâsı meşihatdan makâm-ı fetvâya tebliğ edilmiş ise de şimdiye kadar tahkîkâta ibtidâr edilmediği beyânıyla ifâ-yı muktezâsı lüzûmı iş'âr kılınmağla mezkûr telgrafnâme kopyasının bi'l-ahz mukaddemâ keşide edilen 17 Ağustos 35 şifre telgrafnâme üzerine icrâ edilmiş olması tabîî bulunan tahkîkât netîcesinin iş'ârı 26 Teşrîn-i Evvel 35 târîhli şifre ile kaymakamlığa yazılmış idi. Bayburd Kaymakamlığı vekâletinden alınan fi 6 Kânûn-ı Evvel 35 târîhli şifrede kazâ müftüsünün riyâseti altında hocalardan mürekkeb bir hey'et teşkil ve tahkîkine ibtidâr edilmiş olup Şeyh Eşref Efendinin merkeze celbi hakkında müftî tarafından verilen müzekkere kendüsine tebliğ edildiği hâlde hükûmetin dînsiz ve zâbitanın kâffesinin şer'-i şerîfe ri'âyetsiz kâfirler olduğu ve bu emre ittibâ' etmeyeceği ve o sırada müridlikden tard edilmiş İlyas nâmında birinde alacağını bahâne ederek ellerindeki odunlarla darb ve başından cerh ettikleri ve müridânın müsellahen hâl-i 'isyânda buldukları Hart müdürîyetinden telefonla bildirildiği ve vak'a fâ'illeriyle Şeyh Efendinin merkeze celbi için jandarma kuvvetinin 'adem-i kifâyesi dolayısıyla cihet-i 'askeriyyeden bir zâbit kumandasında elli kişilik bir müfrezinin celb ü i'zâm kılındığı ve mezkûr kaymakamlık vekâletinden ahîren çekilen 7 Kânûn-ı Evvel 35 târîhli telgrafnâmede dahi gönderilen müfrezinin Hart'ın icâb eden nukâtını işgâl esnâsında yirmi kadar şahs-ı mechûlün üzerlerine isti'mâl-i silâh ettikleri hâlde mukâbele edilmeden firâr ettikleri ve merkez kazâya gitmesi Şeyh Eşref Efendiye tebliğ edildiği zamân 'adem-i mutâva'atda bulunduğu Hart'ın şimâl sırtlarında otuz kadar müsellah eşhâsın ahz-ı mevki' ettikleri ve icâbında isti'mâl-i silâh edecekleri Hart müdürîyetinden iş'âr kılındığından ve hükûmete karşı müsellahen ahz-i mevki' eden bu eşhâsın şiddetle ta'kîbleri der-destleri ve şeyh ile birlikde merkez-i kazâya sevkleri de kumandanlığa yazıldığından bahisle iş'âr-ı vilâyete telgraf başında intizâr olduğu izbâr kılınmış olması üzerine etrâfımızın düşmen ile muhât bulunduğu böyle nâzik bir zamânda efrâd-ı nâs beyninde muvâlâtı te'mîn edecek esbâbı istikmâl etmek lâzım gelirken evâ'ile 'âid bir tebliğâta ser-rişte ittihâz ile hakkında ahz u girift müzekkeresi sâdir olmayan şeyh-i mûmâ-ileyhin ahâlî-i İslâm arasında rişte-i uhuvveti kırarak derecede hakkında ta'kîbâtda bulunulmasına teessüfler ettiğimi ve sükûneti ihlâl edecek ahvâl vukû'ına meydân verilmeksizin mes'elenin kânûn dâ'iresinde haliliyle netîcesine intizâr eylediğimi cevâben 'aynı zamânda ve 'aynı târîhde vekîl-i mûmâ-ileyhe bâ-telgrafnâme yazdım ve bunu müte'âkiben dahi 15.Kolordu Kumandanlığından Bayburd Kumandanlığına yazıldığı vech ile hemân alay kumandanı binbaşı Nuri Begle ve icâb eder ise müftî efendiyi de berâber alarak Şeyh Eşref Efendinin hânesine bi'l-kurb kendisinden ve icâb edenlerden tahkîk-i keyfiyetle maslahatı arzu olunmayan dereceye isâl eyleyenlerin zâhire ihrâcı ve müftî efendi tarafından istizâh olunacak husûsâtın orada istizâhı ve toplamış müsellah ahâlî var ise nesâyih-i lâzime icrâ ve tedâbir-i musîbe ve ma'kûle ittihâzıyla beyhûde ve bilâ-meşgale ve

sefk-i dimâya zinhâr meydân verilmeyerek hemân tağdılması ve netîcesinin dahi müşterek raporla her iki makâma iş'ârını tebliğ etdim. Mes'elenin hüsn-i sûretle halli zımında Hart Nâhiyesine müteveccihen hareket ettiğine dâ'ir 7-8 Kânûn-ı Evvel 35 târihinde vekîl-i mûmâ-ileyhden telgrafla cevâb aldım ve ahîren dahi kaymakam vekîli Şükrî Efendiden alınan 8 Kânûn-ı Evvel 35 târihli şifrede Hart'a muvâsalat olduğu ve nesâyih-i lâzime ile müsellaş eşhâsın ve müfreze-i 'askeriyyenin mevzi'lerinden geri alındığı ve sükûn-ı âsâyış te'mîn edildikten sonra bi'z-zât Şeyh Eşref Efendi ile görüşmek talebinde bulunmuş ise de şeyh-i mûmâ-ileyhin Erzurum'a gideceğini beyân ile hânesinden çıkıp bir tarafa kaçtığı anlaşılmiş olduğu ve yalnız müsellaşen hükûmete karşı ahz-ı mevki' eden eşhâs-ı meçhûle tarafından atılan kurşunlardan onaltı yaşlarında Hartlı Yusuf oğlu Refik'in karye derûnında bulunduğu sırada sol kolundan mecrûh olmasından başka vukû'ât zuhûr etmediği ve vekîl-i mûmâ-ileyhle 28. alay kumandan vekîli Nuri Beg'in müştereken yazdıkları 8 Kânûn-ı Evvel 35 târihli şifrede dahi Hart hâdisesinin hüsn-i sûretle halli için bi'z-zât kendisiyle görüşmek üzere merkez-i nâhiyeye bir hey'etin geleceği Şeyh Eşref Efendiye tebliğ edilmesine rağmen mûmâ-ileyhin hey'etin vürûdına intizâr etmesizin bir semt-i meçhûle savuştuğu ve şeyhin âilesi tarafından Erzurum'a gittiği ifâde olunuyorsa da i'timâd edilemediği ve edilen ta'kîbâtta köyden çıktığı tahakkuk etmekle berâber hangi istikâmete gittiği henüz bilinemediği ve ma'a-mâ-fih mes'elenin i'zâm edilmeden ve sızındıya meydân verilmeden hüsn-i sûretle halli kâbil olacağı bildirilmiş iken 9 Kânûn-ı Evvel 35 târihli olarak Bayburd Kaymakamlığı vekâletinden aldığım şifrelerde Hart'da bulunan alay kumandanının emriyle mevki' kumandanlığınca taleb-i vâki'a binâ'en daha bir bölük 'askerin makineli tüfeng bölüğünün mezkûr Hart'a tahrîk edildiği ve telefon hattının bozukluğundan ve gönderilen jandarmanın 'avdet etmediğinden dolayı bir günâ ma'lûmât alınmadığı ve alay kumandanıyla kaymakam vekîlinin jandarmaların ve 'askerlerin Hart'da şeyh ile 'avenesi taraflarından esîr edildikleri ve gönderilen müfrezenin de Kirzi karyesinde bulunduğu gelen bir jandarma tarafından ihbâr olduğu ve Kirzi-i süflâda bulunan tabur kumandanı Tahsin Bey'in gösterdiği müsta'cel lüzûm üzerine jandarma mevcûdından oniki piyade ve üç süvarinin mûmâ-ileyhin nezdine i'zâm kılındığı ve istihbârata nazaran 28.alay kumandan vekîli Nuri Beg'in şehîd ve diger ümerânın ber-hayât bulunduğu anlaşılmiş olduğu ve yine vekîl-i mûmâ-ileyhden alınan 10 Kânûn-ı Evvel 35 târihli iki kıt'a telgrafnâmede geceleyin tahrîk etdirilen on neferin 'avdet ettikleri keşf için gönderilen iki süvarinin Hınzevrek karyesine giderek yaptıkları tahkîkâtta 'usât tarafından ikinci bölümün de esîr olarak Hart'a gönderildiği ve iki neferin Kirzi karyesinde mecrûh bulunduğu ve kuvvetiyle Hınzevrek şark sırtlarında bulunan müfreze-i 'askeriyyeye iltihâk ettiği ve Hartlı şeyh ve 'avenesi taraflarından vukû' bulan müsâdemelerde sevk olunan biri Hartda ve diğeri Kirzi karyesinde iki müfreze-i 'askeriyyenin esîr ve 'usât-ı merkûmenin şehre bir buçuk sâ'at mesâfede bulunmakda olduğu ve şehre ta'arruzları kaviyyen melhûz ve cüz'î mikdârdaki mevcûd kuvve-i 'askeriyye ile müdâfa'ası meşşkûk bulunduğu ve ahâlînin son derece galeyân u heyecânda olduğu beyânıyla

aksar tarikle kuvâ-yı kâfiyenin tesrî'-i i'zâmı lüzümü bildirilmesi üzerine bu hâl bi'l-vücûh şâyân-ı te'essür olduğundan karye ahâlîsinden anlara söz anlatacaklar birleşerek mes'elenin vehâmetini ve neticesinin haklarında hüsrân ve 'ukûbeti mûcib olacağını kendilerine tefhîmi ve icâb eden kuvâ-yı kâfiye vü külliye cihet-i 'askeriyyece bi't-tertib cihât-ı muhtelifeden hareket etdirildiği gibi buradan dahi mikdâr-ı kâfi kuvve-i 'askeriyye fırka kumandanı Miralay Rüşdî Begin taht-ı kumandasında olarak gönderildiği ve vilâyet jandarma tabur kumandanı Binbaşı Cevdet Bey'in bugün kuvâ-yı kâfiye ile hareket ettiği kaymakam vekâletine yazılmakla berâber kaymakamlık vekâleti dahi mûmâ-ileyh Cevdet Bey'in 'uhdesine tevdi' olunarak umûr-ı idâre-i mahalliyyenin hüsn-i tedvîr ü temşiyetine ve 'aynı zamânda cihet-i 'askeriyye ile bi'l-ittihâd tedbîr-i lâzimenin ittihâzı ve vak'anın mevzi'î bir şeklden çıkmasına meydân verilmeksizin bir an evvel yatışdırılması esbâbının te'mîni mûmâ-ileyh Cevdet Bey'e tebliğ kılınmış olduğu ve netice-i mustahsalanın pey-der-pey iş'ârı tabî'î bulunduğuydu. 10-11 Kânûn-ı Evvel 35. Erzurum Vâlîsi Reşid

4. 17 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:67 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine

Mahreci: Bayburd Târîhi: 17 Kânûn-ı Evvel 35

Erzurumdan takdim edilen telgrafnâmede 'arz edildiği üzere dünki Pazarertesini günü Bayburda gelerek Şeyh Eşref hâdisesini ta'mîke mûmessel bugün kasabada kaldık. Tahkîkât icrâsı için vilâyetden gelen merkez kadısı ile merkez müdde'î-i 'umûmîsi ve Bayburd'daki fırka kumandanı ve diğer iki zâtdan mürekkeb burada bir komisyon icrâ-yı tahkîkâta başlamış ve hâdisenin suret-i vukû'ı hakkında birçok rivâyât-ı mütebâyine mevcûd olmasından nâşi bi'z-zât Şeyh Eşrefle görüşerek mes'eleye mahallince peydâ-yı vukuf etmesi hey'etimizce de tensîb edilerek merkez kadısı Hurşid Efendi bu sabâh Hart nâhiyesi merkezine gitmiş ve şimdiye kadar oraya gidenlerin Şeyh tarafından rehin tarzında alıkonulduğu iddi'â kılınmakta olmasına ve nihâyet akşam ezânına kadar 'avdet etmediği takdirde kendüsünün de şeyh tarafından alıkonulduğunun bilinmesi ve ana göre tedbîr düşünülmesi icâb edeceği beynimizde takarrür etmiş olup kâdî-i mûmâ-ileyh telgrafnâmenin târîh-i tevdi'î olan nisfu'l-leyle kadar gelmemiş olduğundan mûmâ-ileyhin de emsâli üzere şeyh ve daha doğrusu müridânı tarafından tevkîf edildiği tahakkuk etmiş oluyor. Birçok rivâyât-ı muhtelif miyânında 'akl ve mantika en karîb olanı şeyh-i merkumun tâmmu'l-'akl olmayup meczûb ve ihtiyâten mecnûnâne ba'zı harekâta tasaddi ettiği ve müftî tarafından isticvâb edilmesi zımında vukû' bulan da'vete icâbet etmemesi üzerine tekrâr celbi lüzümü jandarmaya tebliğ edildiği sırada Hart Nâhiyesinde te'ehhül iden jandarmalardan birinin düğünü esnâsında şeyhin tekyesi önünde davul ve zurna çalmasına ve ba'zı 'ulemâ kıyâfetinde bulunanların da 'işriyyâtda bulunmalarına şeyh ile müridânının cânı sıkılarak neyh-i 'ani'l-münker kabilinden ba'zı ifâdât-ı dürüştânede bulunmaları oradaki jandarmalarla kumandanları Sâlih Efendinin mûcib-i igbirârı olup Şeyh

ve mürîdân hakkında ba'zı te'dîbâta kıyâm etmiş olmaları mürîdânı igzâb ederek tecâvüzâtı mûcib olmuş ve jandarma kumandanının merkez-i kazâdan istimdâdı üzerine bir müfreze-i 'askeriyye sevk edilerek bu sûretle hilâf-ı basîret hareket ise keyfiyeti büsbütün teşvîş etmiş ve giden efrâd-ı 'askeriyye silâhlarının alınması ve kendülerinin orada kalması esbâb u âvâmili lâyıkiyla tevazzuh etmemişdir. Agleb-i ihtimâle göre 'askerce tertîbât-ı lâzime ittihâz edilmemiş olması teslîm-i silâhı intâc eylemiştir. Silâh te'âtîsi esnâsında ma'a't-te'essüf iki üç 'asker maktul düşmüşdür. Kanâ'atimize göre vekâyi'in safha-i ûlâsı tamâmen şeyhin lehinde olup kazâ ve nâhiye ve hükûmetin ve zâbit ile cihet-i 'askeriyyenin bu bâbdaki harekâtı basîret-kâr olmakdan ba'iddir. Sevkiyyât-ı 'askeriyye ile anı vely eden hâdise-i katlin teşkil eylediği safha-i ahîre ise zâhiren şeyhin 'aleyhinde görülmekte ise de şeyh ile etbâ'nın hayâtlarını tehlikeli görerek müdâfa'a-i nefse kıyâm etmiş olmaları ve bi'l-âhire giden eşhâsı rehine kabîlinden alıkoyarak tevkîf etmeleri hâdiseden dolayı tabî'iyü'l-husûl olan havf u dehşetden mütevellid ve istihlâs-ı nefse ma'tûf bir tedbîr-i ihtiyâfî nev'inden olması ihtimâli gâlib ve çünki işin içinde telkînât-ı ecnebiyye veya teşkilât-ı milliyeye gibi esbâb-ı 'avâmilin mevcûd olmaması şeyh-i merkûm ile 'avenesinin bir vak'a-i siyâsiyye ihdâs etmek fikriyle hareket etmedikleri dahası zehâbını mûcibdir. Bu hâdise üzerine şeyhin mürîdânı tekessür ettiği ve hattâ eşkiyalıktan başka bir şey düşünmeyen Sürmene kazâsı ahâlisinin birçoklarının iltihaka mütemâyil oldukları söyleniyor ve gasb u gâreti san'at ittihâz eden birçok eşirrânın şu hâlden istifadeye çalışmaları tabî'î bulunursa da sık sık bu kazâ ve havâlisinde ikâ'-ı şekâvet eden Sürmene eşkiyası tarafından ikâ' edilen vekâyi'-i münferidenin vakt ü zamanıyla ta'kîb edilmiş olması bunun sebep-i aslîsi olduğu derkâr ve el-yevm şeyhin hâdisesi ile eşkiyanın vekâyi'-i sâbıkâ vü lâhıkası tefrik edilerek 'ale'l-usûl tedâbîr-i zecriyye ittihâz edildiği takdirde âsâyişin kısmen te'mîn-i istikrârı mûcib olacağı âşikârdır. Gerçi kuvve-i 'askeriyyenin müdâhalesi hâlinde satvet-i hükûmetin te'mîn-i mahfûziyyeti ve yarım tedbîrlerle hareket edildiği takdirde eşkiyanın yüz bularak kuvve-i hükûmeti hiçe sayması gibi mehâzîrin def'i noktasından bu hâdisenin silâh kuvvetiyle halli şeyh ile 'avenesinin terhîb-kârâne bir sûretde te'dîbi lüzûmına kâni' olanlar varsa da kanâ'at-i 'âcizânemize göre hâl ü vaz'iyet buralarını bu suretle düşünmek ve tatbik etmek aslâ müsâ'id olmayup Şeyh Eşref'in zâten mecnûn derecesinde mecâzîbden ve her hâlde bu gibi vekâyi'i orada edemeyecek derecede 'acezeden bulunduğu 'umûmen söylenmekte olup mes'elenin silâh kuvvetiyle halline kıyâm hâlinde dahi birçok eşirrânın endîşe-i nefis dolayısıyla 'avene-i şeyhe iltihâk edeceği tabî'î ve sevkiyyât-ı külliyye icrâsı hâlinde tenkîllerinde şübhe edilemezse de beyne'l-müslimîn bu gibi mukâtelâtın hâl-i hâzırda dâhil ve hârice karşı icrâ edeceği te'sîrin şiddet ü dehşeti bu bâbda 'afv u safh tarikinin yegâne çâre olduğu mülâhazâtını intâc etmekde, binâen-'aleyh burada müteşekkil hey'et-i mahsusa tarafından icrâ edilecek tahkîkâtın vahîdû't- taraf olup şeyh ile mürîdân ve 'avenesinin mâhiyyet-i vekâyi' hakkında verecekleri îzâhât alınmadıkça kanâ'at-bahş-ı vicdân olacak derecede hakâyık-ı kat'iyeye mâhiyyetinde olamayacağına ve mahallerinde en son kendi tahkîk me'mûrî Kâdî Hurşîd Efendinin

rehin olarak alıkonulduğundan dolayı vak'anın 'adem-i devâmını te'mîn için iki şıkdan birisinin derhâl ictisârı lâ-büd olup kanâ'at-i âcizânemizce şıkk-ı ahîr olan tarik 'afvın tercihi maslahaten muvafık görülmektedir. Şeyhin rehine olarak alıkoyduğu 'askerlerle eslihanın teslimine kendisiyle rüfekasına te'mînât-ı kaviyye verilmesi şartına ta'lîk eylemekte olduğu ve bir rivâyete göre bu te'mînâtın ecnebîlerce merhûn olması lüzûmını ileri sürdüğü anlaşılmalıdır olup şeyhin mervî olan hâline nazaran bunun arkasında birtakım eşîrânın ba'zı tesvîlât-ı iblîskârâneye tevessül cür'etinde bulunacakları ihtimâlî meydâna konulmakda olmasına göre buyurulacak tedâbirin 'âcilen ittihâz ve tebliği istilzâm etmekte ise de ahvâl-i ma'rûza göre muktezâsının ta'yîn ü tasdîri re'y-i rezîn-i isâbet-karîn-i âsafilerine menût olduğu ve Trabzona müteveccihen hareket edildiği ma'rûzdur, fermân...

Fî 16-17. 12. 35

Dârü'l-hikme a'zâsından: Mustafa Tevfik. Mahkeme-i Temyîz a'zâsından: Ca'fer İlhâmî.

Ferîk: Fevzî

5. 20 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:86 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Dâhiliye Nezâretine. Mahreci: Trabzon (Şeyh Eşref'in meyten istisal edildiği)

Altı yüz yetmiş üç, numero iki. Bayburdun Hart nâhiyesinde Şeyh Eşref nâmında bir şahsın mehdilik dâ'iyesine düşerek devlet 'aleyhinde harekât-ı kıyâmiyyede bulunduğu ve üzerine gönderilen kuvvet-i 'askeriyyeyi pusuya düşürüp kumandanı şehîd ve bir mikdâr 'askeri esîr eylediği yolında buralarda bir rivâyet deverân etmeğe başladı. Sürmene kâimmakâmlığından verilen ma'lûmât-ı mahremânede ise Şeyh Eşrefin da'veti üzerine kazâya tâbî' birkaç köyde bulunan mürîdânı tarafından tevzî' olunan ve nüshası elde edilen beyân-nâmelerin: "İşte mehdî zuhûr etdi Müslüman olanlar hemân koşmalıdır münâfıkların boynı urılacaktır işiden işitmeyene haber versin sonra ma'zeret kabul olunmaz" me'âlini ve Şeyh Eşref hazretleri imzâsını ihtivâ etmek ile berâber ba'zılarında imzânın üzerinde mehdî-i muntazır 'ibâresi de bulunduğu ve mürîdlerin artık mehdî zuhûr etdi pâdişâh kalmamışdır hük-m-i hükûmet Şeyh Eşrefe intikâl etmişdir gibi sözler söylediklerinin tahkîkât-ı vâkı'a-i hafiyyeden anlaşıldığı bildirilmiş ve şeyh Bayburdca göreceği tazyik üzerine mahallini terke mecbur olup be-heme-hâl Sürmenedeki adamlarından İsmail Cebi oğlu 'Azîz nâmındaki şahsın nezdine geleceği ve anın tarafından himâye olunacağı muhakkak olmasıyla bu şahsın şimdiden merkez-i vilâyete celbine lüzum gösterilmiş ve Maçka'da 'aynı suyû'ât olduğu iş'âr-ı mahalliden anlaşılmışdır. Mes'elenin muhît- i vilâyete 'aks eden şu şekli pek ziyâde câlib-i dikkat olduğına ve hâlbuki buna dâ'ir şimdîye kadar Erzurum vilâyetinden taraf-ı âcizâneme bir iş'âr vukû' bulmadığına mebnî keyfiyyetden bahisle ahvâl-in vaz'iyet-i mahalliyyesi ve hükûmetin bu bâbdaki tedâbir-i inzibâtiyye ve tenkiliyyesi hakkında vilâyet-i müşârün-ileyhâdan ma'lûmât talep olunduğu gibi şeyhin mütehayyiz mensûblarından olduğunu Sürmene kâimmakâmının bildirdiği 'Azîz

Ağanın da kendüsinden izâhât alınmak ve îcâb ederse merkez-i vilâyetde alikonulmak üzere buraya istenildiği vilâyet dâhilinde başkaca mûcib-i ‘arz bir hâl zuhûrında ma’lûmât verileceği ma’rûzdur.

Fî 20 Kânûn-ı Evvel 35 Trabzon Vâlîsi Haydar

Olayla ilgili belgeler arasında kronolojik bir mukayese yapıldığında şu bilgileri edinilir:

1. 12 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:1 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Hart nahiyesinde bir mezheb-i cedid icad ettiği söylenen Şeyh Eşref ile avenesi hakkında Erzurum vilayetinin telgrafnamesinin bulunduğu dosyada 17 adet belge olup olay hakkında o ana kadar alınan bilgiler ayrıntılı olarak Dahiliye Nezaretine iletilmiştir.

2. 13 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:16 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Emniyet ve asayişin şâyân-ı şükrân bir sûrette olduğu, ancak söz konusu Şeyh Eşref meselesinin baş ağrıtığı, bunun da oradan geçildiğinde halledilerek neticesinin bildirileceği hakkında Ferik Fevzi'nin Erzurum'dan merkeze çektiği telgraf. Hart olayını araştırarak konmisyonda da bulunacak olan Ferik Fevzi'nin bu telgrafında ayrıntı bulunmamaktadır.

3. 13 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:22 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Şeyh Eşref ile görüşmek üzere Kafkas ordusu kumandanı Miralay Rüşdü Bey kumandasında mürettep Kuvâ-yı Milliye ile Bayburd'a ulaşıldığına dair Erzurum vilayeti telgrafi. Sadece bilgi verme amaçlı bir belge olup bir gün önceki ayrıntılı telgrafnameden sonra ortaya çıkan bir gelişme haber verilmiştir..

4. 17 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:67 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Bayburd'un Hart nahiyesinde ortaya çıkan Şeyh Eşref hadisesi ile ilgili oluşturulan komisyonun tahkikat ve değerlendirmesi. 15 belgeden oluşan, aşağıda incelediğimiz bu dosyada Hart olayının iç yüzü ayrıntılıca ortaya konulmuştur.

5. 20 Aralık 1335 Dosya No:654 Gömlek No:86 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Mehdinin zuhur ettiğine dair Şeyh Eşref imzasıyla dolaştırılan bildirimler ve şeyhin Sürmene'de nüfuzlu müridi Aziz Ağa'nın yanına geleceğinden bahisle bu şahsın vilayet merkezine çağrılmasına dair Trabzon valisi Haydar'ın Nezaret'eyazdığı telgrafname. Bu dosya bir haftalık bir sürede olayla direkt ilgili bulunan Trabzon ve Erzurum vilayetlerinin birbiriyle irtibatsızlığını da ortaya koymaktadır. Trabzon vilayeti böylesine önemli bir olayda kendisinin haberdar edilmemesini şaşkırtıcı bulmuştur. O sırada Anadolu'da meydana gelen gelişmeler, Kuvâ-yı Milliye ve kongrelerle faaliyetleri açısından karmaşık bir durum göze çarpmaktadır.

6. 30/Ra/1338/23 Aralık 1919. Dosya No:105 Gömlek No:158 Fon Kodu: DH. ŞFR.

Aklı yerinde olmayıp bazı hareketlerinin görmezlikten gelinmesi gerekirken mahallî hükümet tarafından cezalandırılma cihetine gidilen Şeyh Eşref' meselesinin af yoluyla halledilmesi gerektiğine dair Kalem-i Mahsus'dan Trabzon valiliğine çekilen telgraf. Bu dosya, konuyla ilgili diğer dosyalardan farklı olarak merkezden çekilen bir telgraf olup büyük ölçüde Hart olayını araştırma komisyonunun 17 Aralık 1335 tarihli raporu istikametinde yazılmıştır. Bu telgraftan anlaşılmalıdır ki, Şeyh Eşref hadisesi büyütülmeden ve şeyhin bazı meczupça hareketleri görmezden gelinerek kansız, baş ağrımadan daha güzel bir şekilde halledilebilirdi. Hâlbuki bu durum, komisyon raporunda açıkça belirtilmişti. Ama öyle anlaşılıyor ki işin içinde birtakım şahsî hesap ve adavetlerin bulunmasından dolayı olay tırmanmıştır.

7. 24 Aralık 1335 Dosya No:655 Gömlek No:23 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Bayburt'un Hart nahiyesinde mehdilik iddiasıyla karışıklık ve devlet aleyhinde kıyam hareketine girişen Şeyh Eşref'in adamlarından olan Sürmeneli İsmail Çebioğlu Aziz'in sorgulanıp, gerek görülürse Trabzon vilayet merkezinde alıkonacağı. (Trabzon) 5. belgede verilen bilgi tekrarlanmıştır.

8. 27 Aralık 1335 Dosya No:655 Gömlek No:47 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Şeyh Eşref'e nasihat kâr etmeyip artık askeri tedbirlerin uygulanmasına tevessül olunacağına dair Erzurum vilayeti telgrafı. 4.belgede komisyon raporunda belirtilen af ve nasihat hususları bu belgede de dile getirilmiş, ancak nasihatın işe yaramadığı söylenmiştir.

9. 29 Aralık 1335 Dosya No:655 Gömlek No:73 Fon Kodu: DH.ŞFR.

Şeyh Eşref ile rüfekâsından bazılarının ölü ve diğer kısmının da diri olarak ele geçirildiğine ve müsademe hakkında tafsilata dair Erzurum vilayeti telgrafı. Hükûmetin kullandığı af ve nasihat yolunun işe yaramaması üzerine Şeyh Eşref ve avanesinin çarışmalar sonucu ölü veya diri ele geçirilerek olayın sona erdirildiği anlatılmaktadır.

10. 27/R /1338/ 19 Ocak 1920. Dosya No:106 Gömlek No:89 Fon Kodu: DH. ŞFR.

Maktul Şeyh Eşref meselesine adı karışanlar hakkında hükümetçe tahkikat ve takibat yapılabilmesi için meselenin adliye devredilmesine dair Emniyet-i Umûmiye Müdüriyetinden Erzurum valiliğine çekilen telgraf. Hart olayı kanlı bir şekilde bastırıldıktan yirmi gün sonra çekilen bu telgraf Bayburt'un bağlı olduğu Erzurum'a yazılmış olup olaya adı karışanların tespiti için mesele adliye devredilmektedir.

Sonuç

Anadolu'da 19 Mayıs 1919'da Atatürk'ün Samsun'a çıkıp 23 Temmuz'da 1919'da Erzurum Kongresi'nin yapıldığı bir sırada Bayburt'a bağlı Hart (Aydıntepe)'ta başlayan ve Ekim-Aralık 1919 tarihleri arasında kanlı bir hadiseye dönüşen, ilk bakışta o sıralarda Kuvâ-yı Milliye'ye karşı İstanbul Hükûmeti ve işgalci devletlerin kışkırtmalarıyla çıkan isyanlardan birisi gibi zannedilen, Hart Olayı da denilen bir Şeyh Eşref isyanı veya hadisesi meydana gelmiştir. İşgaller ve bunlara karşı bölgesel ve ulusal kongrelerin yapıldığı zor günlerde ortaya çıkan bu hadise, kaynaklarda genellikle ayaklanma olarak geçmekte, ama konuyla ilgili arşiv belgelerinde hâdiseler olarak tanımlanmaktadır. Bu, mühim bir ayrıntı olup İstanbul hükûmetinin bu olayı bir ayaklanma olarak görmediğinin de bir işareti olmaktadır.

O sırada daha TBMM kurulmamış olup vilayetler eskiden olduğu gibi İstanbul hükûmetine bağlıydı. Dolayısıyla bu hadiseyle ilgili en güvenilir kaynak Osmanlı arşiv belgeleridir. Şeyh Eşref hadisesi, şeyh-mürît organizasyonu olarak gelişmiş, ama çevredeki eşkıyalık faaliyetleri de bu olayı kullanmak istemişlerdir. Belgelere göre Şeyh Eşref, mecnun derecesinde meczup, herhangi bir organizeli ayaklanmayı yönetebilecek kabiliyette olmayan, söz ve hareketleri görmezden gelinmesi gereken birisiyken, askerce yapılan bazı basiretsiz uygulamalardan dolayı bu olay istenmeyen, kanlı bir olaya dönüşmüştür. Gerek bu olayı araştıran komisyonun raporu, gerekse Kalem-i Mahsus'tan çekilen telgraf Şeyh Eşref'in asıl âmil ve fâil olmadığını, kışkırtmayla olayın kanlı bir hâle geldiğini düşündürmektedir. Bu olayın af yolu seçilerek ve şeyhin bazı meczupça hareketleri görmezden gelinerek büyütülmeden daha güzel bir şekilde halledilebileceğinin mümkün olduğu belgelerin dilinden anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Belgeleri:

DH.ŞFR. Dosya No:654 Gömlek No:1

DH.ŞFR. Dosya No:654 Gömlek No:16

DH.ŞFR. Dosya No:654 Gömlek No:22

DH.ŞFR. Dosya No:654 Gömlek No:67

DH.ŞFR. Dosya No:654 Gömlek No:86

DH.ŞFR. Dosya No:655 Gömlek No:23

DH.ŞFR. Dosya No:655 Gömlek No:47

DH.ŞFR. Dosya No:655 Gömlek No:73

DH.ŞFR. Dosya No:105 Gömlek No:158

DH.ŞFR. Dosya No:106 Gömlek No:89

Apak, Rahmi (1974). *Türk İstiklal Harbi, İç ayaklanmalar, ATASE, 2.baskı.*

Esengin, Kenan (1969). *Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı, Ankara, Ulusal Basımevi.*

Karabekir, Kâzım (1951). *İstiklal Harbimizin Esasları, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul.*

